

L.D. Konyaeva, O.O. Testerieva. Peculiarities of Creative Abilities of Primary School Children. The actual problem of peculiarities of creative abilities of primary school children is reflected in the article. The concept of creative abilities was analyzed, their structural elements were defined, and age trends in the development of the cognitive areas that are important for expression and formation of creative abilities of primary school children as well as the main factors affecting the level of development of creative abilities at this age were defined.

It was found that the period of the primary school is the most favorable time of formation and development of these skills while children's studying influences the rebuilding of all cognitive processes, development of verbal and logical thinking, ability of reflection, critical evaluation, improvement of reproducing; the imagination changes its form for creative one. Empirically it was found that the general creativity and its parameters such as productivity, flexibility, originality of the majority of junior school children were within the normal limits. However, most children are inclined to perform tasks rather superficially, and some of them have poor originality. Most children have average verbal imagination, average creative, cognitive, motivational and leadership characteristics, medium and high self-rating creating a sufficient basis for further development of their creative abilities. More than a quarter of junior schoolchildren had a high and very high level of verbal fantasy. However, the significant proportion of children had low cognitive, motivational and creative characteristics, low and high self-rating, that may affect the expression of their creativity unfavorable.

Correlation analysis showed that children with advanced creativity had higher level of verbal imagination, self-rating, motivation, cognitive and creative characteristics that should be considered in the future while making programs for the development of creative abilities of primary school children.

Key words: creative abilities, creativity, primary school age, imagination, originality, productivity and flexibility of thinking, verbal imagination, self-rating, behavioral characteristics of primary school children.

Отримано: 9.03.2015 р.

УДК 37.015.3:005.32

М.В. Кормишев

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ФЕНОМЕНОЛОГІЇ ТА РОЗВИТКУ МОТИВАЦІЇ УЧІННЯ ОСОБИСТОСТІ

М.В. Кормишев. Методологічні проблеми феноменології та розвитку мотивації учіння особистості. У статті проаналізовано наукові дослідження зарубіжних та вітчизняних психологів з проблеми феноменології та розвитку мотивації учіння особистості. Мотивація учіння є одним із визначальних чинників ефективності навчального процесу. Дослідження умов та механізмів розвитку сфери мотивації учіння особистості становить окрему галузь наукових пошуків і є на часі особливо актуальним. Здійснений теоретичний аналіз концепцій і підходів до вивчення феномену розвитку мотивації учіння репрезентував її сутність, закономірності та механізми формування залежно від внутрішніх і зовнішніх умов розвитку особистості,

що загалом уможливило визначення та обґрунтування основних концептуальних положень.

Ключові слова: мотивація учіння, методологічні засади розвитку мотивації, формування мотивації учіння.

Н.В. Кормышев. Методологические проблемы феноменологии и развития мотивации учения личности. В статье проанализированы научные исследования зарубежных и отечественных психологов по проблемам феноменологии и развития мотивации учения личности. Мотивация учения является одним из определяющих факторов эффективности учебного процесса. Исследование особенностей развития сферы мотивации учения личности представляет отдельную отрасль научных поисков и является особенно актуальным. Осуществленный теоретический анализ концепций и подходов к изучению феномена развития мотивации учения представляет ее сущность, закономерности и механизмы формирования в зависимости от внутренних и внешних условий развития личности, что в целом сделало возможным определение и обоснование основных концептуальных положений.

Ключевые слова: мотивация учения, методологические принципы развития мотивации, формирование мотивации учения.

Постановка проблеми. Незважаючи на те, що зацікавленість учених питаннями мотивації особистості сягає глибин історії, а наукова психологія в межах різних шкіл та напрямків накопичила різноманітні теоретичні та емпіричні доробки, проблема феноменології, умов та розвитку мотивації учіння особистості в її нинішньому вигляді залишається важливим завданням. До такого дослідницького поля вчені залучають, насамперед, питання про можливість і способи розвитку та формування мотивації учіння школярів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З погляду гуманістичної психології, люди – активні, свідомі творці свого життя без домінуючих потреб і конфліктів. Потреби людини організовані в єдину ієрархічну систему (від фізіологічних до потреби в самоактуалізації). Поведінка, здібності, когнітивні й афективні потреби не є біозумовленими, а є або продуктом навічання, або способом вираження базових (вроджених) потреб. Мотивація впливає на людину в цілому і є множинною [11].

Г. Олпорт мотивацію пов'язує з особистими прагненнями, головна характеристика яких – недосяжність цілей. Прагнення забезпечують цільність особистості, проте це ніколи не буває цільністю завершеності, покою або зняття напруги (мотиви зростання підтримують напругу в інтересах віддалених та недосяжних цілей). "Дорослі мотиви" – це актуальні системи, які зросли з минулих систем, проте функціонально від них не залежать [15].

І. В. Імедадзе вважає, що мотив, якщо його розуміти як основу поведінки з боку суб'єкта, має враховувати весь зміст діяльності: емоційно-вольовий та когнітивно-ситуаційний [6].

К. Роджерс стверджує, що, з одного боку, у людини є одна мотивуюча сила – потяг до самоактуалізації, з іншого – одна мета життя – стати самоактуалізованою або цілісною. Отже, у людини є здатність і тенденція, якщо не явна, то потенційна, рухатися вперед до зрілості [17].

Надалі, проблему мотивації активно студіювали в когнітивній площині. Психологи мотивацію трактують винятково як спонукання до інтелектуальної адаптації, а найбільш важливі мотиви пов'язує з інтелектом (потяг до засвоєння, дослідницьке спонукання тощо).

Дж. Нюттен стверджує, що цілісність, мету й сенс поведінці надає саме її когнітивно-мотиваційний елемент. На думку вченого, "джерело мотиваційної поведінки не в стимулі, не в зовнішніх умовах, а в самому внутрішньо активному суб'єкті, який живе в певній ситуації" [13, с. 77]. Дж. Нюттен відносить мотив до конкретних проявів потреб і пов'язує його з динамічними й спрямовальними аспектами конкретної дії. Крім того, термін "мотив" позначає також і сам об'єкт або мету, які спонукають суб'єкта. Сутності "індивід" і "середовище" передбачають один одного й виступають єдиним цілим, а зв'язок між ними, за своєю суттю, є одночасно і динамічним, і когнітивним. Поведінкова взаємодія людини зі світом є гнучкою, персоналізованою й конструктивною, на відміну від інстинктивної поведінки. Модель поведінки містить фази конструювання поведінкової ситуації в межах поведінкового світу, переводу потреб у цілі й поведінкові проекти чи плани (мотиваційний аспект поведінки), виконання поведінкових операцій [13].

Х. Хекхаузен вважає, що мотив задається таким цільовим станом відношення індивід / середовище, який сам по собі (хоча б у певний момент часу) бажаніше наявного стану. Існує стільки різних мотивів, скільки змістовно еквівалентних класів такого відношення. Учений визначає мотиви як ціннісні диспозиції вищого порядку, які не відіграють вирішальної ролі в підтримці функціонування організму, не вроджені, а розвиваються в процесі онтогенезу й залежать від середовища, у якому виховується дитина. У мотиваційному процесі. Х. Хекхаузен виділяє фази мотивації, цілепокладання, реалізації та заключний етап. Певному мотиву відповідає певна кількість окремих параметрів. Х. Хекхаузен наголошує, що мотив завжди залишається "гіпотетичним конструктом", тобто в чомусь мислимий, а не той, що спостерігають безпосередньо [21].

Одним із напрямків дослідження мотивації є її вивчення в межах теорії інстинктів. З. Фрейд підкреслили монополію інстинктів у визначенні спрямованості психічної активності людини. Учені також сформулювали необіхевіористську модель поведінки: стимул-організм-реакція. Основною рушійною силою (мотивацією) всякої поведінки автори визначили потребу, а дієвим вважає позитивне підкріплення [20].

На думку Д. М. Узнадзе, потреба є джерелом активності. Автор, у межах розробленої ним теорії установки, зазначає, що для появи установки потреба має поєднатися з об'єктивною ситуацією, яка містить умови для її задоволення. Сенс мотивації виявляється в пошуку тієї дії, яка відповідає основній, закріпленій у житті людини, установці. Поведінка стає вольовою саме через мотив, який видозмінює поведінку так, що вона стає прийнятною для суб'єкта [19].

В. Г. Асєєв мотивацію розуміє як спонукання й визначають її дво-модальну будову, а також, трактують мотиви як спонукання, які є властивістю особистості, й виникають на основі потреб та у зв'язку з характером суспільних відносин та усвідомлюються людиною [1, с. 6].

Учені також зазначають, що потреби, інтереси, ідеали мають тенденцію визначати спрямованість особистості, а серед мотивів і регуляторів поведінки та діяльності особистості важливе місце посідають почуття. Виявляючи вольову активність, людина не лише усвідомлює спонукання, але й досліджує його, співвідносить з особистими установками, морально-політичними переконаннями та наявними обставинами. Мотиви – це спонукання до діяльності, пов'язані із задоволенням певних потреб, які можуть усвідомлюватись чи ні. Мотив як внутрішню спонуку людини до того чи того виду активності, пов'язану із задоволенням певної потреби, визначають психологи [1].

За К. К. Платоновим, мотив – це психічне, суб'єктивне явище, яке постає спонуканням до певної діяльності. Як мотиви можуть виступати психічні процеси, стани, властивості особистості. Останні є стійкими мотивами й "одночасно властивостями підструктури спрямованості особистості" [16, с.152].

За О. М. Леонтьєвим, джерелами сенсів, які визначають, що є для людини значущим і чому та яке місце у її житті посідають об'єкти та явища, є потреби й особистісні цінності. Вони посідають те саме місце в структурі мотивації людини й у структурі породження сенсів. Сенс для людини набувають ті об'єкти, явища чи дії, які стосуються реалізації певних її потреб або цінностей [8].

П. М. Якобсон та інші психологи, під учінням розуміє систематичний процес усвідомлення людиною певного кола знань і вмінь, які носять більш-менш успішний характер. Учені підкреслюють, що учіння перетворює первісну імпульсивну активність дитини у свідомий процес діяльності, мотив має сенс спонукальної, рушійної сили вчинку або переживання та сенс підстави вчинку, рішення, думки. Учені вважають, що мотивована дія ґрунтується на рушійній силі спонукання й основі дії, а немотивована дія – лише на спонуканні (її підстави не усвідомлюються). Дієвість тієї чи тієї обставини завжди пов'язана зі ставленням до неї людини, проте не варто ототожнювати відношення й мотиви або говорити про мотиви незалежно від відношень,

підміняючи відношення мотивами. Таким чином, педагогічні впливи детермінують психічний розвиток індивіда в тій мірі, у якій зумовлюють відповідну побудову його діяльності та мотивацію [22].

Формулювання цілей статті. У сучасній педагогічній психології одним із головних напрямків психологічних досліджень є дослідження проблеми феноменології мотивації учіння особистості та її розвитку. Учені наголошують, що в цілому, вирішення питання розвитку мотивації особистості є одним з найбільш складних завдань сучасної психології. Отже, потрібно не тільки визначитися з концептуальними підвалинами подальшого аналізу проблеми феноменології мотивації учіння особистості, але й конкретизувати базові теоретичні та методичні принципи її розвитку. Для нашої роботи також важливим є аналіз здобутків сучасного дослідницького поля щодо вивчення проблем мотивації особистості, зокрема, мотивації учіння.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні, мотивацію учіння осмислюють як найважливіший елемент мотивації саморозвитку, а актуальні педагогічні розробки торкаються проблем ціннісних мотивів учіння школярів. Отже, мотив учіння – це складне утворення, що відіграє значну роль у процесі учіння, зумовлює його успішність, тісно пов'язаний з особливостями особистості та її сприйняттям контекстів значущості в діяльності. Одночасно, психологічні розробки соціальних мотивів учіння визначають їх провідними в розвитку учбової мотивації молодших школярів. Аналізуючи процес учіння, учені відзначають, що пасивного учіння не буває, оскільки учитися означає проявляти активність, спрямовану на засвоєння певних знань, вироблення вмінь [1,4,7,9].

Психологи, аналізуючи діяльність, підкреслює, що її єдність виступає як єдність тих цілей, на які вона спрямована, й тих мотивів, з яких вона виходить, при цьому мотиви й цілі діяльності як такої (на відміну від мотивів і цілей окремих дій) носять узагальнений характер, виражаючи загальну спрямованість особистості, яка під час діяльності не лише знаходить свій прояв, а й формується. Мотив як спонукання є джерелом дій, проте щоб стати таким він має сформуватися. Мотив щодо певної дії міститься у відношенні до задачі, мети, обставин, тобто тих умов, за яких дія виникає. Мотив пов'язаний з метою, бо постає як спонукання й прагнення. Мотиви людської діяльності – це відображення більш чи менш адекватно відбитих у свідомості об'єктивних рушійних сил людської поведінки. Потреби й інтереси людини виникають і розвиваються із взаємовідносин людини з оточуючим світом, які постійно змінюються й розвиваються. Розвиток і перебудова мотивів, які вже є, поєднуються з появою нових [9,13].

Водночас, термін "зовнішній", що стосується соціальних мотивів учіння й ґрунтується на розумінні значення цих мотивів для учбової діяльності, науковці в класифікаціях мотивів не використовують. Ієрархія мо-

тивів учіння є двовершинною: провідними є як пізнавальні, так і соціальні мотиви. Уперше такий розподіл мотивів учіння здійснила Л. І. Божович. До пізнавальних мотивів автор залучив пізнавальні інтереси дітей, потребу в інтелектуальній активності, в оволодінні новими уміннями, навичками, знаннями. Соціальні мотиви, на думку психолога, можуть презентувати як справжні суспільні потреби школяра, так і особисті спонукання [3].

Також, типами внутрішніх мотивів учіння є творчий розвиток у предметі учіння, пізнання нового, частково розуміння важливості навчання для життя, можливість спілкування тощо. До зовнішніх мотивів учіння вчені залучають мотив учіння як вимушений борг, навчання заради лідерства, престижних моментів, матеріальної вигоди та уникнення невдач.

Отже, дослідники наголошують на важливості особистісних і ситуативних чинників мотивації, активності людини та її індивідуальному досвіду та вважають, що діти мають внутрішнє бажання вчитися, й завдання школи допомогти учням у розвитку їхніх природних сил, що знаходяться в центрі цього бажання (допитливість, потяг до компетентності, до ідентифікації з моделлю, до взаємодії в групі) [5].

Психологи також вважають, що учень повинен бути мотивованим спонуканням інтересів, а вчитель повинен: вести учнів у потрібному напрямку, активізувати навчання із використанням різних педагогічних засобів, власної зацікавленості, брати до уваги індивідуальні відмінності учнів, відчувати власну відповідальність за посилення готовності учнів до навчання, прагнути до створення таких умов, за яких викладання стає фасилітацією осмисленого учіння (полегшення й стимулювання процесу учіння для учня) [11].

Учені також вказують, що предмет діяльності і є її діючий мотив, за яким завжди стоїть певна потреба. При поєднанні потреби з предметом, потреба може спонукати й спрямовувати діяльність. Так виникає мотив, без якого діяльність не можлива. Людська діяльність – це діяльність полімотивована. Мотиви усвідомлюють об'єктивно лише через аналіз діяльності та її динаміки. Суб'єктивно мотиви виступають лише у непрямому вираженні (у формі переживання бажання, потягу до мети). Мотиви розрізняють на ті, що реально діють, і ті, що усвідомлюються. Серед перших вирізняють сенсоутворюючі мотиви (спонукаючи діяльність, надають їй особистісний сенс і посідають більш високу ієрархічну позицію) і мотиви-стимули (виконують роль додаткових спонукальних чинників) [8].

Одностаійною є позиція вітчизняних учених, які вважають, що мотив – це центральний, системоутворювальний чинник діяльності. Таким чином, виокремлюють дві фази в процесі актуалізації потреб і породженні ними конкретних мотиваційних спонук: формування специфічного стану мотиваційної установки у випадку, коли потреба актуалізується за умов відсутності в навколиш-

ньому середовищі відповідного предмета (потенційна готовність до активної реакції за умови появи відповідного предмету); виникнення емоційного ставлення до предмета, який з'являється, що відкриває суб'єкту потребу значущість цього предмета (у вигляді позитивної чи негативної оцінки) і спонукає спрямовувати на нього активність (у вигляді бажання, потягу тощо) [3, 12].

Таким чином, той чи інший факт дійсності може стати або не стати мотивом учбової діяльності залежно від того, у якому відношенні він є до особистості дитини в цілому, її життєвих потреб і потягів. Мотиви учіння більшість авторів розуміють як те, що спонукає дитину учитися. Мотиви втілюють у собі потреби та прагнення особистості. Учені зазначають, що мотивація учіння як діяльності – це результат як переробки впливів середовища, так й утворення ставлення до цих впливів, пов'язаного з особливостями життєвих установок та прагнень людини, що відображається на мотивах учіння. За А. К. Марковою, " мотиви – це спрямованість учня на різні сторони учбової діяльності, що залежить від сенсу учіння, пов'язана з його внутрішнім ставленням до навчальної роботи" [9, с. 55).

Дослідники вирізняють внутрішню та зовнішню мотивацію учіння. Так, учені виокремлюють внутрішню ("безкорислива й ненаситна жага до знань"), зовнішню й змагальну (цікавить результат) мотивацію учіння. Психологи розглядають негативну (знаходиться поза самою навчальною діяльністю; це спонукання школяра, викликані усвідомленням неприємностей, які можуть виникнути, якщо учень не буде вчитися; не може призвести до успішних результатів) та позитивну (знаходиться поза самою навчальною діяльністю; має дві форми: одна визначається широкими соціальними, а інша – вузько особистісними мотивами) й мотивацію, пов'язану із самою навчальною діяльністю (основу прагнення до оволодіння знаннями становить допитливість, нестримне прагнення до пізнання нового). При цьому всі вони ніколи не виступають у чистому вигляді [12].

Учені підкреслюють, що самодіяльність – це внутрішній мотив учіння, який автори тлумачать як опредмечену (мотив), усвідомлену (інтерес), зафіксовану (установка) потребу в досягненні, предметом якого є набуток знань, наукових понять і способів соціальних предметних дій з ними. Активна інтеріоризація таких дій сприяє самовдосконаленню учнів як особистостей. До зовнішніх мотивів учіння залучає функціонально-процесуальні, предметно-практичні й міжособистісні мотиви.

На думку учених розуміння мотиву як афективно-когнітивного утворення створює широкі можливості для вирішення проблеми мотивації учіння: досліджується не лише когнітивний елемент мотиву, який залежить від методів і змісту навчання, але й афективний елемент, пов'язаний зі значущою діяльністю суб'єкта. Психологи вважають, що мотиви впливають на характер учбової діяльності, ставлення дитини до учіння, а сама

учбова діяльність постає полімотивованою. Незважаючи на наявність полімотивованості, одним з головних завдань педагога є збільшення в спонукальній структурі учня питомої ваги внутрішньої мотивації учіння [6].

Таким чином, домінування внутрішньої мотивації визначає прояв високої пізнавальної активності учня в процесі навчання, а оволодіння навчальним матеріалом є і мотивом, і метою навчання. При домінуванні зовнішньої мотивації учень відчужений від процесу пізнання, його активність має вимушений характер, а зміст навчальних предметів не є особисто значущим. Системно-діяльнісний підхід до розвитку й формування мотивації особистості уможливорює аналіз мотивів учіння як внутрішньої характеристики учбової діяльності, а їх формування пов'язувати з умовами навчання та зі змінами в самій структурі учбової діяльності школярів.

Висновки. Мотивація учіння особистості відіграє значну роль у учбовій діяльності та підвищує її ефективність. Мотив учіння – це складне психологічне утворення, що має когнітивний і афективний елементи, віддзеркалює що саме є значущим для учня й тісно пов'язане з відношеннями, емоціями, установками учня, проте не ототожнюється з ними; мотивація, розвиваючись з потреб, виконує функції спонукання, спрямування активності, хоча може й не усвідомлюватись учнем; мотиви учіння можуть породжуватись самою учбовою діяльністю, бути безпосередньо пов'язані зі змістом та процесом учіння, або із результатами, що знаходяться поза учбовою діяльністю й пов'язані з уникненням неприємностей, престижем, благополуччям, та відповідальністю; внутрішня мотивація учіння може бути осмислена як мотивація саморозвитку й самовдосконалення особистості. Об'єктом формування мотивації учіння є всі компоненти мотиваційної сфери (цілі, потреби, мотиви, емоції). Сенс учіння визначає співвідношення мотивів і цілей учбової діяльності. З цієї причини реалізація мотивів учіння, наявних у школярів, неможлива без опанування прийомami цілепокладання, бо лише висунення нових цілей зумовлює виникнення нових мотивів учіння. Крім цього, основною умовою має бути така організація учіння, а також досвіду соціальної взаємодії та співпраці дітей і дорослих, яка стимулювала б саморозвиток школяра як суб'єкта діяльності й суб'єкта своєї мотиваційної сфери та сприяла б формуванню в нього здатності до самостійного смислоутворення, а в майбутньому – до самостійного управління своєю мотиваційною сферою.

Список використаних джерел

1. Ананьев Б.Г. Психология педагогической оценки / Б.Г.Ананьев / Избранные психологические труды : В 2-х т. / Под ред. А.А. Бодалева и др. – Т. II. – М. : Педагогика, 1980. – С. 128-267.

2. Божович Л. И. Проблемы формирования личности / Л. И. Божович; под ред. Д. И. Фельдштейна. – М. : Ин-т практич. психологии; Воронеж : МОДЭК, 1995. – 352 с.
3. Вилюнас В. К. Психологические механизмы мотивации человека / В.К. Вилюнас. – М. : Изд-во МГУ, 1990. – 288 с.
4. Гальперин П. Я. Лекции по психологии: Учебное пособие для студентов вузов / П. Я. Гальперин.- М.: Книжный дом "Университет", Высшая школа, 2002 -400 с.
5. Елфимова Н.В. Диагностика и коррекция мотивации учения у дошкольников и младших школьников / Н.В.Елфимова. – М. : Изд-во Моск. Ун-та, 1991. – 109 с.
6. Имедадзе И. В. К проблеме побуждения деятельности / И. В. Имедадзе // Вопросы психологии. – 1985. – № 5. – С. 124 – 131.
7. Ковалев В. И. К проблеме мотивов / В. И. Ковалев // Психологический журнал. – 1981. – Т. 2, № 1. – С. 29-43.
8. Леонтьев А. Н. Потребности, мотивы, эмоции : конспект лекций / А. Н. Леонтьев. – М. : Изд-во ун-та, 1971. – 40 с.
9. Маркова А.К. Формирование мотивации учения : Книга для учителя / А.К. Маркова, Т.А. Матис, А.Б.Орлов. – М. : Просвещение, 1990. – 192 с.
10. Маслоу А. Г. Мотивация и личность / Абрахам Гарольд Маслоу / Перевод с англ. Татлыбаевой А.М. – СПб. : Евразия, 1999. – 478 с.
11. Матюхина М.В. Мотивация учения младших школьников / М.В.Матюхина. – М. : Педагогика, 1984. – 144 с.
12. Мильман В. Э. Внутренняя и внешняя мотивация учебной деятельности / В. Э. Мильман // Вопросы психологии. – 1987. – № 5. – С. 129-138.
13. Нюттен Ж. Мотивация, действие и перспектива будущего / Жозеф Нюттен / Под ред. Д.А. Леонтьева. – М. : Смысл, 2004. – 608 с.
14. Найссер У. Познание и реальность: Смысл и принципы когнитивной психологии / У.Найссер / Пер. с англ. под общ. ред. Б. М. Величковского. – М. : Прогресс, 1981. – 231 с.-130
15. Олпорт Г. Становление личности : Избранные труды / Г.Олпорт. – М. : Смысл, 2002. – 462 с.
16. Платонов К. К. О системе психологии / К.К. Платонов. – М. : "Мысль", 1972. – 216 с.
17. Роджерс К. Взгляд на психотерапию. Становление человека / Карл Роджерс. – М. : Прогресс, 1994. – 478 с.
18. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии / С.Л.Рубинштейн. – СПб: Издательство "Питер", 2000. – 712 с.: ил. – (Серия "Мастера психологии").
19. Узнадзе Д.Н. Общая психология / Пер. с грузинского Е.Ш. Чомахидзе / Под ред. И. В. Имедадзе. – М. : Смысл; СПб. : Питер, 2004. – 413 с. : ил. – (Серия "Живая классика").

20. Фрейд З. Психология бессознательного: сб. произведений / Зигмунд Фрейд / сост., научн. ред., М. Г. Ярошевский. - М.: Просвещение, 1990. - 448 с.
21. Хекхаузен Х. Мотивация и деятельность / Х. Хекхаузен. - 2-е изд. - СПб.: Питер; М.: Смысл, 2003. - 860 с. : ил. - (Серия "Мастера психологии").
22. Якобсон П.М. Психологические проблемы мотивации поведения человека / Павел Максимович Якобсон. - М. : Просвещение, 1969. - 317 с.

Spisok vikoristanih dzherel

1. Anan'ev B.G. Psihologija pedagogicheskoy ocenki / B.G. Anan'ev / Izbrannye psihologicheskie trudy : V 2-h t. / Pod red. A.A. Bodaleva i dr. - T.II. - M. : Pedagogika, 1980. - S. 128-267.
2. Bozhovich L. I. Problemy formirovaniya lichnosti / L. I. Bozhovich; pod red. D. I. Fel'dshtejna. - M. : In-t praktich. psihologii; Voronezh : MODJeK, 1995. - 352 s.
3. Viljunas V. K. Psihologicheskie mehanizmy motivacii cheloveka / V.K. Viljunas. - M. : Izd-vo MGU, 1990. - 288 s.
4. Gal'perin P. Ja. Lekcii po psihologii: Uchebnoe posobie dlja studentov vuzov / P.Ja. Gal'perin. - M.: Knizhnyj dom "Universitet", Vysshaja shkola, 2002 - 400 s.
5. Elfimova N.V. Diagnostika i korrekciya motivacii uchenija u doshkol'nikov i mladshih shkol'nikov / N.V. Elfimova. - M. : Izd-vo Mosk. Un-ta, 1991. - 109 s.
6. Imedadze I. V. K probleme pobuzhdenija dejatel'nosti / I. V. Imedadze // Voprosy psihologii. - 1985. - № 5. - S. 124 - 131.
7. Kovalev V. I. K probleme motivov / V. I. Kovalev // Psihologicheskij zhurnal. - 1981. - T. 2, № 1. - S. 29-43.
8. Leont'ev A. N. Potrebnosti, motivy, jemocii : konspekt lekcij / A. N. Leont'ev. - M. : Izd-vo un-ta, 1971. - 40 s.
9. Markova A.K. Formirovanie motivacii uchenija : Kniga dlja uchitelja / A.K. Markova, T.A. Matis, A.B. Orlov. - M. : Prosveshhenie, 1990. - 192 s.
10. Maslou A. G. Motivacija i lichnost' / Abraham Garol'd Maslou / Perevod s angl. Tatlybaevoj A.M. - SPb. : Evrazija, 1999. - 478 s.
11. Matjuhina M.V. Motivacija uchenija mladshih shkol'nikov / M.V. Matjuhina. - M. : Pedagogika, 1984. - 144 s.
12. Mil'man V. Je. Vnutrennjaja i vneshnjaja motivacija uchebnoj dejatel'nosti / V. Je. Mil'man // Voprosy psihologii. - 1987. - № 5. - S. 129-138.
13. Njuttjen Zh. Motivacija, dejstvie i perspektiva budushhego / Zhozef Njuttjen / Pod red. D.A. Leont'eva. - M. : Smysl, 2004. - 608 s.
14. Najsser U. Poznanie i real'nost': Smysl i principy kognitivnoj psihologii / U. Najsser / Per. s angl. pod obshh. red. B. M. Velichkovskogo. - M. : Progress, 1981. - 231 s.-130

15. Olport G. Stanovlenie lichnosti : Izbrannye trudy / G.Olport. – M. : Smysl, 2002. – 462 s.
16. Platonov K. K. O sisteme psihologii / K.K. Platonov. – M. : "Mysl", 1972. – 216 s.
17. Rodzhers K. Vzgljad na psihoterapiju. Stanovlenie cheloveka / Karl Rodzhers. – M. : Progress, 1994. – 478 s.
18. Rubinshtejn S.L. Osnovy obshhej psihologii / S.L.Rubinshtejn. – SPb : Izdatel'stvo "Piter", 2000. – 712 s.: il. – (Serija "Masterya psihologii").
19. Uznadze D.N. Obshhaja psihologija / Per. s gruzinskogo E.Sh.Chomahidze / Pod red. I. V. Imedadze. – M. : Smysl; SPb. : Piter, 2004. – 413 s. : il. – (Serija "Zhivaja klassika").
20. Frejd Z. Psihologija bessoznatel'nogo: sb.proizvedenij / Zigmund Frejd / sost., nauchn. red., M. G. Jaroshevskij.- M.:Prosveshhenie,1990.- 448s.
21. Hekhauzen H. Motivacija i dejatel'nost' / H. Hekhauzen. – 2-e izd. – SPb:Piter;M: Smysl, 2003. – 860 s. : il. – (Serija "Masterya psihologii").
22. Jakobson P.M. Psihologicheskie problemy motivacii povedenija cheloveka / Pavel Maksimovich Jakobson. – M. : Prosveshhenie, 1969. – 317 s.

M.V. Kormyshev. Methodological problems of phenomenology and development of an individual's learning motivation. The present-day pedagogical psychology has the problem of phenomenology and development of a personality's learning motivation as one of the research directions. Solving the task of an individual's learning motivation development is one of the most complicated objectives for the contemporary psychology. So, it is necessary to define the conceptual foundations for the further analysis of a personality's learning motivation phenomenology and to specify basic theoretical and methodical principles of its development. Motivation of learning is considered by scientists an important element of an individual's self-development motivation. So, a learning motive is a complicated formation which plays a significant role in the process of learning and conditions its successfulness. Simultaneously, while analyzing the process of learning activities, specialists point out that their unity stands out as the unity of those purposes they are aimed at and those motives they are generated by. The motives of people's actions, the needs and interests of a personality arise and develop out of interrelationships of the personality and the surrounding world which is constantly changing and developing. The development and reconstruction of existing motives and needs join the appearing and developing new ones. Unanimous is the position of our home scientists who believe that motive is the central system forming factor of any activity. So, the researchers emphasize the importance of individual and situational motivation factors, a person's activities and his/her individual experience. They also believe that the main goal of school is to help pupils in the development of their natural powers. Thus the teacher should lead pupils in the necessary direction, activate their studies using different pedagogical methods, their personal curiosity. It is important to take into consideration individual distinctive features of pupils, to feel one's personal responsibility for pupils' readiness to learn, and also to strive for creation the conditions for teaching which should become facilitation of thoughtful learning.

Key words: motivation of learning, methodological foundations of motivation development, formation of learning motivation.

Отримано: 21.01.2015 р.

УДК159.9

В.В. Корнієнко, С.Д. Алексеєнко, К.П. Кутовий

ОСОБЛИВОСТІ ДІАГНОСТИКИ ТА КОРЕКЦІЇ ЕМОЦІЙНОЇ СФЕРИ У ДІТЕЙ З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ НА ШЛЯХУ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ

В.В. Корнієнко, С.Д. Алексеєнко, К.П. Кутовий. Особливості діагностики та корекції емоційної сфери у дітей з обмеженими можливостями на шляху соціальної адаптації. Вивчено та узагальнено дані досліджень, присвячених агресивності молодших школярів з розумовою відсталістю. Визначено теоретичні підстави для побудови та використання програми, спрямованої на вивчення, подолання та психопрофілактику агресивності у молодших школярів з розумовою відсталістю. Розроблена та адаптована система занять, заснована на засобах арт-терапії, які, на нашу думку, мають широкі можливості щодо сприяння більш швидкої соціалізації дитини з особливими потребами.

Ключові слова: агресивність дітей з особливими потребами, арт-терапія, психопрофілактика, соціалізація, оптимізація дитячо – батьківських стосунків.

В.В. Корниенко, С.Д. Алексеенко, К.П. Угловой. Особенности диагностики и коррекции эмоциональной сферы у детей с ограниченными возможностями на шляху соціальної адаптації. Изучено и обобщенно данные исследований, посвященных агрессивности младших школьников с умственной отсталостью. Определено теоретические основания для построения и использования программы, направленной на изучение, преодоление и психопрофилактику агрессивности у младших школьников с умственной отсталостью. Разработанная и адаптированная система занятий, основанная на мероприятиях в рамках арт-терапии, которая, по нашему мнению, обладает широкими возможностями и будет содействовать более быстрой социализации ребенка с особыми нуждами.

Ключевые слова: агрессивность детей с особыми нуждами, арт-терапия, психопрофилактика, социализация, оптимизация родительско-детских отношений.

Постановка проблеми визначається динамікою тенденцій до гуманізації українського суспільства на даному етапі соціокультурного розвитку. У педагогічній і психологічній науках та практичних заходах посилюються інтеграційні процеси, що вимагають створення оптимальних психологічних умов навчання і виховання дітей з особливими освітніми потребами та можливостями. Виявлення та активізація потенційних мож-